

Monitorul Asistenței Externe nr. 2

Analiza principalelor proiecte de asistență externă din ultima perioadă

Mai, 2022

Autori (în ordinea alfabetică):

Alexandru Fală (Expert-Grup)
Dorina Baltag (IPIS)
Ecaterina Rusu (Expert-Grup)
Marina Soloviova (Expert-Grup)
Stas Madan (Expert-Grup)
Victoria Olari (IPIS)

Cuprins

Lista de acronime	3
Introducere	4
Sectoare economice	5
Sectoare sociale	11
Guvernanță, anticorupție și drepturile omului	14
Sectoare de mediu și energetic	18

Lista de acronime

AA	Acordul de Asociere UE-Republica Moldova
AAC	Alimentare cu apă și canalizare
AA/ZLSAC	Acordul de Asociere/Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător
AID	Asociația Internațională de Dezvoltare
AMF	Asistența macrofinanciară
ASD	Administrația de Stat a Drumurilor
BEI	Banca Europeană de Investiții
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BIRD	Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BM	Banca Mondială
BNM	Banca Națională a Moldovei
BPN	Bugetul public național
CEB	Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei
CFM	ÎS Calea Ferată din Moldova
DST	Drepturi speciale de tragere
EUR	Euro
ECF	Mecanismul extins de creditare
EFF	Mecanismul de finanțare extinsă
FMI	Fondul Monetar Internațional
PIB	Produsul Intern Brut
USD	Dolar SUA

Introducere

În contextul crizelor fără precedent care au afectat Republica Moldova (dar și întreaga lume), importanța asistenței externe este mai importantă ca niciodată. Repercusiunile războiului din Ucraina asupra Republicii Moldova sunt profunde și multidimensionale: (i) perturbarea unei importante comerțului extern cu Ucraina, Rusia și Belarus care reprezintă circa 24% din importuri și 15% din exporturi; (ii) inflația care a atins nivele record (27% în aprilie), cauzată de scumpirea resurselor energetice și produselor alimentare la bursele internaționale; (iii) creșterea incertitudinii care a stopat/anulat planurile investiționale ale populației și firmelor, a afectat consumul și a pus presiuni pe moneda națională și sistemul bancar (deși sistemul bancar rămâne suficient capitalizat, iar leul moldovenesc rămâne relativ stabil); și, nu în ultimul rând, (iv) influxul de refugiați, deși este gestionat exemplar, pune presiuni pe sistemul de asistență socială și finanțele publice. În acest context, Guvernul promovează o politică bugetară stimulativă, pentru a susține în special păturile vulnerabile și, respectiv, a atenua impactul acestor șocuri, fapt ce este posibil grație susținerii din partea partenerilor externi de dezvoltare. Astfel, după rectificarea bugetului de stat din 5 mai, deficitul bugetar a crescut de la 15,136 miliarde până la 19,386 miliarde de lei (+28,1%), acesta fiind acoperit în cea mai mare parte din surse externe.

Centrul Analitic Independent „Expert-Grup” și Institutul pentru Inițiative Strategice continuă monitorizarea asistenței externe oferite Republicii Moldova. Scopul acestui exercițiu complex de monitorizare este dublu: (i) informarea opiniei publice despre importanța proiectelor de asistență externă pentru dezvoltarea țării, în special, într-un context intern și extern atât de dificil; și (ii) formularea de recomandări pentru eventuale îmbunătățiri/ajustări a programelor de asistență externă pentru a face față mai bine priorităților de dezvoltare a țării. Având în vedere implicațiile sociale pronunțate ale recentelor șocuri care au lovit întreaga lume, implicit și Republica Moldova, Monitorul Asistenței Externe evaluează și în ce măsură asistența externă răspunde necesităților specifice grupurilor vulnerabile și, la necesitate, vine cu recomandări pentru comunitatea donatorilor și factorii de decizie pentru atenuarea impactului crizei curente asupra acestor categorii de oameni.

Ediția 2 a Monitorului Asistenței Externe evaluează progresul privind principalele proiecte de asistență externă în domeniile economice, sociale, guvernanta, mediu și energie. În domeniul economic, publicația analizează evoluția relațiilor cu FMI și implementarea principalelor proiecte active de asistență externă pe următoarele dimensiuni de dezvoltare economică: infrastructura de transport (proiectul de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare, proiectul privind îmbunătățirea drumurilor locale), accesul la finanțare (proiectul Covid-19 răspuns de urgență și suport pentru IMM, proiectul de reziliență rurală, proiectul „Livada Moldovei”), precum și înregistrarea și evaluarea funciară. În domeniul social au fost monitorizate proiectele care ținesc obiective importante precum consolidarea sistemului de sănătate publică și atenuarea impactului socio-economic al pandemiei și al crizei energetice, dar și realizarea unor investiții pentru dezvoltarea obiectelor de menire socială și culturală în regiunile țării. În capitolul dedicat proiectelor de guvernanta se face o trecere în revistă a principalelor proiecte active de asistență externă care vizează îmbunătățirea procesului de aproximare legală cu Uniunea Europeană – obiectiv de politică internă și externă a țării; de aliniere la standardele europene în ceea ce privește drepturile omului, statul de drept și democrația; precum și ameliorarea e-guvernării prin care se creează o punte de legătură între stat și cetățean prin o administrare eficientă și transparentă a serviciilor publice. Nu în ultimul rând, capitolul dedicat asistenței externe în domeniul energetic și de mediu s-a focusat pe proiectele care au vizat soluționarea unor probleme stringente și structurale care au persistat de-a lungul anilor (ex: asigurarea accesului populației la resurse de apă și modernizarea sistemului de gestionare a deșeurilor, îmbunătățirea eficienței energetice, atât la etapa de aprovizionare, cât și la cea de consum final sau diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare cu energie electrică).

Sectoare economice

În acest capitol a fost analizată evoluția relațiilor cu FMI și implementarea principalelor proiecte active de asistență externă pe următoarele dimensiuni de dezvoltare economică: infrastructura de transport (proiectul de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare, proiectul privind îmbunătățirea drumurilor locale), accesul la finanțare (proiectul Covid-19 răspuns de urgență și suport pentru IMM, proiectul de reziliență rurală, proiectul „Livada Moldovei”), precum și înregistrarea și evaluarea funciară. Proiectele analizate urmăresc un șir de obiective importante pentru dezvoltarea economică a țării:

- *îmbunătățirea infrastructurii de transport pentru a facilita comerțul cu mărfuri și călătoriile, a asigura accesibilitatea instituțiilor de învățământ și medicale, a spori securitatea rutieră;*
- *facilitarea intermedierei financiare pentru a îmbunătăți accesul la finanțări al diferitelor categorii de firme și / sau a stimula creșterea anumitor sectoare;*
- *îmbunătățirea calității și transparenței sistemului de administrare funciară și sistemului de evaluare în Republica Moldova.*

Consolidarea suportului financiar din partea FMI

Urmare a circumstanțelor complicate generate de războiul din Ucraina și în vederea ameliorării impactului negativ adus situației socio-economice, la solicitarea Guvernului, în luna mai curent, FMI a aprobat decizia de a acorda finanțare suplimentară în cadrul Memorandumului încheiat la sfârșitul anului precedent. Astfel, suma totală a debursărilor în cadrul programului de 40 luni a fost majorată cu 260,1 mil. USD, atingând un volum cumulativ de circa 796 mil. USD. Totodată, pentru a permite o intervenție promptă din parte autorităților și a asigura necesarul de finanțare pentru cheltuielile urgente, o tranșă de 144,8 mil. USD a fost debursată imediat. Resursele adiționale puse la dispoziția Guvernului vor fi utilizate atât pentru acoperirea cheltuielilor de ordin umanitar, cât și pentru finanțarea programelor de susținere a mediului de afaceri, proiectelor de eficiență energetică și alte măsuri de suport în contextul inflației semnificative la resursele energetice și produsele alimentare.

În pofida situației dificile, autoritățile au reușit să-și onoreze angajamentele structurale asumate inițial în program pentru finele lunii martie, și totodată, să respecte în mare parte toți indicatorii cantitativi de performanță. Mai exact, pe partea de angajamente structurale (i) a fost finalizată evaluarea solvabilității companiilor de asigurări; (ii) au fost prezentate întreprinderilor de stat instrucțiunile privind prezentarea situațiilor financiare standardizate (iii) a fost elaborată varianta preliminară a raportului privind executarea proiectelor investiționale cu finanțare din fondurile extrabugetare pentru 2021 și (iv) a fost modificată Legea cu privire la procuratură. Cu referire la indicatorii de performanță, au fost respectate țintele indicative stabilite pentru deficitul de numerar al administrației publice și nivelul minim al cheltuielilor alocate pentru dezvoltare. Totodată a fost respectat și indicatorul privind acumularea restanțelor la plățile externe, nefiind înregistrată nicio restanță în acest sens. În același timp, nivelul activelor de rezervă s-a situat sub limita indicativă, ca urmare a creșterii costurilor pentru importul resurselor energetice și intervențiilor pe piața valutară. Nivelul minim stabilit pentru cheltuielile sociale de asemenea nu a fost atins, în mare parte din cauza unei sub utilizări a programelor legate de suportul în contextul pandemiei. Este important de menționat că urmare a ajustării Memorandumului, indicatorii cantitativi de performanță au fost recalibrați, luându-se în considerare noile realități și prognoze macroeconomice.

În situația actuală, implementarea reformelor asumate în cadrul acordului devine o sarcină și mai complicată pentru guvernare. Noile provocări de ordin umanitar, comercial și inflaționist necesită mult efort pentru a fi adresate, ceea ce ar putea îndepărta atenția autorităților de la realizarea angajamentelor asumate. Prin urmare, mobilizarea și concentrarea fermă a eforturilor autorităților rămâne o condiție critică pentru a asigura realizarea reformelor structurale ce țin de eliminarea deficiențelor de guvernanta și a vulnerabilităților instituționale, consolidarea statului de drept și fortificarea supravegherii sectorului financiar. Totodată, în contextul presiunilor suplimentare pe partea de cheltuieli, devine foarte important respectarea Legii Bugetului de Stat, și este necesar de monitorizat ca rectificările ulterioare nu implică riscuri asupra sustenabilității datoriei de stat.

Infrastructura de transport

Proiectul de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare (Moldovan Railways Restructuring Project), cofinanțat de BERD și BEI. Proiectul urmărește un șir de obiective importante pentru dezvoltarea economică a țării, dar și pentru aspectele de mediu. El include două componente principale: (1) achiziționarea de locomotive diesel moderne; (2) modernizarea infrastructurii căii ferate pe tronsonul Bender-Căușeni-Basarabeasca-Etulia-Giurgiulești, care asigură tranzitul de mărfuri din România și Ucraina, precum și o reformă cuprinzătoare a ÎS Calea Ferată din Moldova (CFM) pentru a îmbunătăți siguranța, eficiența și guvernanta corporativă. Implementarea proiectului va contribui la îmbunătățirea calității serviciilor, la asigurarea transportului de mărfuri și pasageri fără restricții de viteză și masă, și va face posibil transportul feroviar de pasageri în sudul țării. De asemenea, unul din obiectivele proiectului este suportul pentru reforma instituțională cu scopul de a îmbunătăți transparența și a responsabiliza CFM. Totodată, proiectul presupune aplicarea standardelor și tehnologiilor eficiente energetic și susține reducerea emisiilor¹. Valoarea totală a proiectului este de 165 mil. EUR, din care 46% reprezintă împrumuturile de la Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), 45% - împrumuturile de la Banca Europeană de Investiții (BEI), 3% - grantul de la Uniunea Europeană și 6% - alte granturi nespecificate și resursele proprii. Date actuale despre absorbția bugetului nu sunt disponibile.

Tabelul 1. Valoarea totală a Proiectului de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare și sursele de finanțare

Sursa	Suma
Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	€ 76,000,000
Noiembrie 2014 tranșa 1	€ 25,000,000
Noiembrie 2014 tranșa 2	€ 27,500,000
Octombrie 2021 tranșa 2 majorată cu	€ 23,500,000
Banca Europeană de Investiții	€ 74,000,000
Septembrie 2016	€ 50,000,000
Decembrie 2021	€ 24,000,000
Grant investițional de la UE prin Neighbourhood Investment Facility	€ 5,000,000
Alte granturi și resursele proprii	€ 10,000,000
TOTAL	€ 165,000,000

¹ <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/moldovan-railways-fleet-renewal.html>

Surse: Elaborat în baza Legii Nr. 10 din 21-01-2022 pentru ratificarea Acordului de modificare și reformulare a Contractului de finanțare dintre Republica Moldova și Banca Europeană de Investiții privind infrastructura feroviară și parcul de material rulant ale Republicii Moldova²; Legii Nr. 215 din 09-12-2021 pentru ratificarea Amendamentului din 6 octombrie 2021 la Acordul de împrumut dintre Republica Moldova și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare în vederea realizării Proiectului de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare³

În ceea ce privește rezultatele, în anul 2020 în cadrul proiectului au fost procurate 12 locomotive diesel⁴. Pentru modernizarea infrastructurii feroviare și sprijinirea procesului de reformare a CFM, Guvernul Republicii Moldova a obținut în anul 2021 majorarea finanțării. În martie 2022, German Rail Engineering GmbH și Fa. Tecnic Consulting, România și Baicons, România au fost contractate pentru reabilitarea liniei de cale ferată între Bender și Giurgiulești, lucrările urmând să fie realizate în următorii 3 ani⁵. Principala condiționalitate în cadrul acordului de împrumut cu BERD a fost adoptarea *Codului transportului feroviar*, necesară și pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE, care a fost îndeplinită la 3 februarie 2022, când Parlamentul a votat proiectul codului în lectură finală⁶. Codul reglementează aportul statului la dezvoltarea infrastructurii feroviare, prevede condiții pentru dezvoltarea concurenței pe piața transportului feroviar, stabilește cerințele față de personalul căilor ferate, prevede protecția drepturilor pasagerilor etc.

Provocarea majoră în cadrul Proiectului de achiziție a locomotivelor și de restructurare a infrastructurii feroviare este capacitatea instituțională și financiară redusă a ÎS Calea Ferată din Moldova. În prezent sunt pornite mai multe cauze penale privind delapidările din anii 2015-2019 și managementul defectuos al întreprinderii, care au adus-o în prag de faliment⁷. În legătură cu aceasta, recomandăm sprijinirea CFM în consolidarea guvernancei corporative, pentru utilizarea eficientă a activelor și asigurarea că deciziile de management se bazează pe considerente de eficiență. De asemenea, se recomandă intensificarea activităților de recuperare a activelor companiei și oferirea suportului pentru implementarea prevederilor Codului transportului feroviar. CFM reformată trebuie să fie capabilă să genereze venituri suficiente pentru a putea finanța investițiile ulterioare în modernizarea și întreținerea parcului de locomotive. Ar fi benefică și elaborarea unui plan de îmbunătățire a mentenanței infrastructurii, pentru a asigura că tronsoanele ce urmează a fi reabilite vor fi întreținute corespunzător și pentru a reduce deteriorarea restului rețelei de cale ferată.

Proiectul Îmbunătățirea drumurilor locale (Local Roads Improvement Project), finanțat de Banca Mondială. Scopul proiectului este reabilitarea drumurilor locale cu o lungime totală de 150 km (inițial 300 km) pentru a asigura accesibilitatea instituțiilor de învățământ, medicale, unităților de comerț din localitățile selectate, precum și sporirea securității rutiere. Proiectul a demarat în anul 2016, având o valoare de 80 mil. USD alocați de Asociația Internațională de Dezvoltare (AID) cu cofinanțare din mijloacele fondului rutier în valoare de 7,5 mil. USD. Deși proiectul inițial trebuia să se finalizeze în anul 2021 și să cuprindă 300 km de drumuri, durata lui a fost extinsă până în 2023, iar lungimea drumurilor vizate a fost redusă până la 150 km. Actualmente, din cele 80 mil. USD au fost debursate doar 50 mil. USD (63%) (situația din 30.04.2022), lungimea drumurilor reabilite este de 90 km (situația din 15.11.21), iar progresul spre îndeplinirea obiectivelor de dezvoltare este evaluat de Banca Mondială ca "moderat satisfăcător"⁸. Reținerea implementării

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129659&lang=ro

³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129197&lang=ro

⁴ <https://www.eib.org/en/press/all/2020-195-european-partners-help-moldova-acquire-new-locomotives>

⁵ <https://www.dorsch.de/en/news/detail/gre-new-project-in-moldova>

⁶ <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5595/language/ro-RO/Default.aspx>

⁷ <https://www.zdg.md/investigatii/dosar/scheme-calea-furata-a-moldovei-cine-si-cum-a-adus-cfm-ul-in-prag-de-faliment/>

⁸ <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P150357>

proiectului a fost cauzată de schimbările frecvente ale decidenților, procesul lent de achiziție a serviciilor de proiectare, problemele persistente în performanța antreprenorilor (care în câteva cazuri au determinat anularea contractelor), participarea slabă a ofertanților la achiziții, precum și de creșterea prețurilor peste bugetele prevăzute inițial, în urma tergiversării⁹. La acestea s-au adăugat, în timpul pandemiei Covid-19, dificultățile de mobilizare a forței de muncă și de transport al materialelor. Există riscul de nefinalizare a lucrărilor până în anul 2023 (ultima dată-limită, extinderi nu vor mai fi), și atunci Guvernul va trebui să finanțeze lucrările contractate din sursele proprii. Ținând cont de performanța slabă a acestui proiect, considerăm că este pusă sub semnul întrebării realizarea intenției Guvernului de a contracta de la Banca Mondială o finanțare adițională de 120 mil. EUR pentru a continua reabilitarea drumurilor locale, inclusă în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022¹⁰.

Pentru a depăși problemele menționate, în anul 2018, Banca Mondială împreună cu Administrația de Stat a Drumurilor (ASD) au pregătit o nouă strategie de achiziții¹¹. Ca parte a strategiei, BM și ASD au convenit asupra simplificării procedurilor de achiziții și proiectelor tehnice, astfel încât ofertanții locali să le poată îndeplini, ceea ce a avut un efect benefic asupra vitezei de implementare a proiectului. Suplimentar, recomandăm implicarea activă a ASD și a Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale în supravegherea lucrărilor. În cazul persistenței problemelor de mobilizare a forței de muncă, este recomandabilă conlucrarea cu Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru atragerea în realizarea lucrărilor a locuitorilor șomeri ai satelor în care aceste lucrări se desfășoară.

Accesul la finanțare

Accesul la finanțe a fost mereu una din constrângerile majore pentru antreprenorii din Republica Moldova. Proiectele externe au venit constant cu suport pentru a facilita intermedierea financiară, în special pentru populația antreprenorială mai vulnerabilă. Astfel, potrivit datelor¹² de la 31 decembrie 2021, sumele disponibile spre a fi debursate diferitor categorii de companii din fondurile directe ale împrumuturilor externe constituiau 1,07 miliarde MDL, la care se mai adaugă și resursele disponibile pentru recreditare din mijloacele revolving circulante acumulate în sumă de 1,02 miliarde MDL. Dintre proiectele relevante aflate în derulare pot fi menționate: i) Proiectul Covid-19 Răspuns de urgență și suport pentru Întreprinderi Micro, Mici și Mijlocii (IMMM), venit în suportul IMM-urilor cu lichidități necesare pentru susținerea activității acestora, menținerea și crearea locurilor de muncă viabile, ii) Livada Moldovei – destinat afacerilor din sectorul horticola și activități conexe și iii) Proiectul de Reziliență Rurală, FIDA 7 – orientat spre a stimula activitatea antreprenorială în mediul rural, în special pentru întreprinderile micro și cele administrate de tineri.

Proiectul de Răspuns de urgență la Covid-19 și Suport IMMM este finanțat de Ministerul Finanțelor din împrumutul Băncii Consiliului Europei de Dezvoltare, acordat Guvernului Republicii Moldova și are scopul de a oferi sprijin sistemului de sănătate din RM în lupta cu Covid-19, iar în cadrul componentei Liniei de Credit, de a susține Întreprinderile Micro, Mici și Mijlocii cu lichidități necesare pentru susținerea activității acestora, menținerea și

⁹ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/556451548974174940/pdf/Disclosable-Restructuring-Paper-Local-Roads-Improvement-Project-P150357.pdf>

¹⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128407&lang=ro

¹¹ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/556451548974174940/pdf/Disclosable-Restructuring-Paper-Local-Roads-Improvement-Project-P150357.pdf>

¹² [Linii de credit - OGPAE \(gov.md\)](#)

crearea locurilor de muncă viabile¹³. Din suma totală a împrumutului de 70 mil. EUR, pentru oferirea creditelor preferențiale către firme au fost alocate 30 mil. EUR. Resursele date sunt debursate prin intermediul Oficiului de Gestionare a Programelor de Asistență Externă (OGP AE) și a Instituțiilor Financiare Participante (IFP) eligibile, care își asumă toate riscurile de credit. Acordul de împrumut contractat de Guvern în iulie 2020 expiră la 30 iunie 2022, însă datele efective¹⁴ relevă că la situația din 31 decembrie 2021 suma de 30 milioane EUR a fost integral asimilată de către companii, fapt ce poate fi considerat un succes. Din decembrie 2020 de când a devenit operațional, prin intermediul proiectului au fost finanțate 362 de afaceri, contribuit și la crearea a 900 noi locuri de muncă¹⁵.

Proiectul de Reziliență Rurală, FIDA 7 a demarat după ratificarea de către Parlament în iulie 2017 a Acordului de finanțare¹⁶. Bugetul total al proiectului constituie 23,7 mil. USD, din care 18,2 mil. USD - credit pe termen lung, iar 5,5 milioane sub formă de grant. Intervențiile proiectului sunt multiple și vizează aspecte de asistență la măsurile structurale aplicate în agricultură, reducerea sărăciei și fluxului de migrație din zona rurală, siguranța și securitatea alimentară, vulnerabilitatea la schimbările climatice și sporirea competitivității. Componenta proiectului de suport pentru dezvoltare businessului agricol presupune servicii financiare sub formă de credite investiționale pe termen mediu și lung acordate, precum și împrumuturi pentru micro antreprenori cu un buget total de 7,6 mil. USD¹⁷. Inițial, era planificat ca proiectul să ajute 450 micro antreprenori, 150 tineri antreprenori și 20-25 IMM-uri. Datele efective relevă despre o accesare reușită a resurselor. Astfel, la 31 decembrie 2021 au mai rămas de valorificat din fonduri directe suma de 1,82 mil. USD, iar având în vedere că finalizarea proiectului este preconizată pentru aprilie 2023 există toate premisele ca banii să fie debursați integral în termenele stabilite inițial.

Proiectul „Livada Moldovei” este o linie de creditare oferită de către Banca Europeană de Investiții Guvernului Republicii Moldova care la rândul său acordă acest împrumut prin intermediul băncilor comerciale participante. Creditele sunt destinate modernizării și restructurării lanțului valoric al sectorului horticola¹⁸, iar în elaborarea proiectelor investiționale se acordă și asistență oferită sub formă de suport și consultanță. Contractul de finanțare cu BEI a fost semnat pe 31 iulie 2014, acesta a fost ratificat de legislativ în aprilie 2015 și a devenit operațional abia în iulie 2016. Bugetul total pentru implementarea Proiectului „Livada Moldovei” a constituit 120 mil. EUR, dintre care la 31 decembrie 2021 mai erau disponibile 51,6 milioane. Având în vedere că finalitatea inițială a proiectului a fost planificată în iulie 2022, Parlamentul a ratificat¹⁹ amendarea contractului de finanțare și prelungirea acestuia până în luna mai 2023. O barieră majoră care a încetinit în primii ani implementarea proiectului dat, dar valabil și pentru alte linii de credit, a fost excluderea din participare al celor mai importante bănci din sector urmare a problemelor de transparență a acționarilor. De asemenea, operaționalizarea proiectului „Livada Moldovei” a avut loc la doi ani distanță de semnarea contractului, în timp ce destinația oarecum de nișă a resurselor s-a lovit mai ales la început de capacitatea redusă de absorbție a creditelor de către beneficiarii potențiali, obstacolele majore fiind piața de desfacere volatilă și vulnerabilă, precum și capacitatea redusă de penetrare a noilor piețe de desfacere, lipsa sau insuficiența

¹³ [COVID-19 Răspuns de urgență și Suport pentru Întreprinderi Micro, Mici și Mijlocii - OGP AE \(gov.md\)](#)

¹⁴ [Conditii-de-creditare-si-mijloace-disponibile-ale-OGPAE-pentru-recreditarea-IFP-la-31.12.2021.xlsx \(live.com\)](#)

¹⁵ [Extras din Raportul de Progres privind implementarea Liniei de Credit a Proiectului „COVID-19” - OGP AE \(gov.md\)](#)

¹⁶ [Proiecte de acte legislative \(parlament.md\)](#)

¹⁷ [Rural Resilience Project \(IFAD VII\) - UCIP IFAD](#)

¹⁸ [Livada Moldovei – Posibilități de finanțare | Livada Moldovei \(livada-moldovei.md\)](#)

¹⁹ [Proiecte de acte legislative \(parlament.md\)](#)

gajului, lipsa istoriei creditare și de activitate a IMM-urilor din sectorul horticola, gradul de capitalizare redus al IMM-urilor din sector, etc.

O provocare curentă pentru toate proiectele cu linii de credit este înăsprirea politicii monetare ce are loc într-un context inflaționist. În acest sens, decizia²⁰ Ministerului Finanțelor de a diminua cu 3,5% ratele de recreditare a liniilor de credit investiționale finanțate în lei moldovenești din fondurile împrumuturilor externe de stat pentru dezvoltarea sectorului real este binevenită și salutară. În baza experiențelor curente, pentru a îmbunătăți implementarea proiectelor de facilitare a accesului la finanțări din contul împrumuturilor externe se recomandă: i) minimizarea perioadei dintre semnarea contractului de finanțare și operaționalizarea proiectelor printr-o activitate de pregătire îmbunătățită, ii) fortificarea capacității de garantare a creditelor de către stat, iii) includerea componentei de asistență tehnică și consultanță pentru a face cât mai multe afaceri să devină “bancabile”, iv) analiza ex-ante minuțioasă a domeniilor de intervenție pentru o bună anticipare a capacității de asimilare a resurselor. Totodată, având în vedere prognozele de persistență a inflației ridicate pentru un orizont de timp mai îndelungat, este recomandabil ca Guvernul să solicite, iar partenerii de dezvoltare să vină cu mai multe linii de creditare în condiții preferențiale pentru a contribui la menținerea unui nivel adecvat de acces la finanțări pentru dezvoltarea afacerilor.

Înregistrarea și evaluarea funciară

Îmbunătățirea calității și transparenței sistemului de administrare funciară și sistemului de evaluare în Republica Moldova este de o importanță majoră cu beneficii și implicații directe asupra i) fortificării și protejării dreptului la proprietate privată, ii) reducerii caracterului fragmentat al proprietății publice și implicit securizarea și maximizarea valorii acesteia, precum și iii) unei politici fiscale mai echitabile în partea impozitelor aferente bunurilor imobiliare.

Proiectul de înregistrare și evaluare funciară (PIEF) vine să răspundă obiectivului de mai sus prin înregistrarea bunurilor imobile proprietate publică și celor proprietate privată, precum și evaluarea proprietății imobiliare²¹. Proiectul este derulat în perioada 2019 – 2023, în baza Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare, semnat la 17 septembrie 2018 și ratificat la 8 noiembrie 2018²². Rolul de lider în implementare revine Agenției Servicii Publice, în parteneriat cu APL-urile, APP (pe componenta Delimitarea și înregistrarea bunurilor imobile proprietate publică) și Agenției Relații Funciare și Cadastru (pe componenta Evaluarea bunurilor imobile și componenta Consolidarea Infrastructurii Naționale de Date Spațiale).

Ultimul raport de progres disponibil public pentru anul 2021²³ relevă un progres lent sau chiar lipsă de progres în atingerea țintelor pentru indicatorii intermediari de rezultat în dreptul unor indicatori-cheie precum numărul bunurilor imobile proprietate privată înregistrate, numărul bunurilor imobile proprietate publică delimitate sau procentul arhivelor cadastrale digitizate. Potrivit Raportului de audit de la finele anului 2020²⁴, pandemia de Covid-19 a împiedicat în mare măsură implementarea activităților proiectului, ceea ce a dus la imposibilitatea executării bugetului așa cum era planificat. Alte constrângeri semnificative se

²⁰ https://mf.gov.md/ro/content/ratele-de-recreditare-liniilor-de-credit-investi%C8%9Bionale-finan%C8%9Bate-%C3%AE-lei-moldovene%C8%99ti-din?fbclid=IwAR2u59eUF0oWAAAtgoY7b9PjXrRhSBWAiwwQickeTUyAZjILKZle_B10a3PU

²¹ <http://www.asp.gov.md/ro/pief/date-generale>

²² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109782&lang=ro

²³ <https://www.asp.gov.md/ro/pief/date-generale/rapoarte-de-progres>

²⁴ [Sscanner@mo21080312050 \(gov.md\)](mailto:Sscanner@mo21080312050)

referă la i) capacitatea redusă a companiilor locale specializate în domeniul cadastrului pentru a absorbi volumul de lucrări expuse pentru contractare, ii) starea precară a documentației deținute de autoritățile publice locale, iii) lipsa cerințelor tehnice documentate pentru delimitarea unor anumite categorii de bunuri imobile proprietate publică, dar și iv) numărul limitat de specialiști din țară care pot acoperi diferite activități din cadrul proiectului. Prin urmare, nivelul de valorificare a mijloacelor creditului acordat pentru implementarea proiectului rămâne a fi destul de modest - circa 6,2 mln EUR sau 21% din valoarea totală. Pentru perioada rămasă este recomandabil o mai bună coordonare inter-instituțională în implementarea proiectului, organizarea mai eficientă a procesului de achiziții, monitorizarea mai bună a executării în termen a lucrărilor precum și restructurarea proiectului prin actualizarea cadrului de activități la realități.

Sectoare sociale

În acest capitol a fost analizată desfășurarea principalelor proiecte active de asistență externă care vizează componenta socială. Proiectele analizate ținesc obiective importante precum consolidarea sistemului de sănătate publică și atenuarea impactului socio-economic al pandemiei și al crizei energetice, dar și realizarea unor investiții pentru dezvoltarea obiectelor de menire socială și culturală în regiunile țării.

Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 mil. EUR, pe o perioadă de 7 ani. Acest tratat interguvernamental conține 14 articole și urmărește consolidarea cooperării bilaterale prin intensificarea cooperării în domenii prioritare și alocarea de asistență financiară nerambursabilă din partea României pentru implementarea proiectelor care să contribuie la dezvoltarea Republicii Moldova. Acordul poate fi prelungit pentru o perioadă de maximum 3 ani, pentru a asigura absorbția completă. În cazul în care mijloacele financiare nu vor fi utilizate în decursul a 10 ani, acestea nu vor mai fi disponibile. Acordul implică și contribuția financiară asigurată de Republica Moldova, care nu poate fi mai mică de 5% din cheltuielile eligibile pentru fiecare proiect în parte. De asemenea, Guvernul Republicii Moldova urmează să asigure scutirea de impozite, taxe și oricare alte plăți pentru echipamentele și materialele furnizate de partenerii români de proiect, publici sau privați, finanțate din contribuție.

Noul Acord cuprinde prevederi care vizează dezvoltarea cooperării în următoarele domenii de activitate: sectorul energetic; infrastructura de transport; protecția mediului și combaterea schimbărilor climatice; lucrări publice și infrastructură; întreprinderi mici și mijlocii; independența mass-media; reforma administrației publice; afaceri interne; sănătate; educație; cultură și patrimoniu; cercetare, precum și turism.²⁵

Din cele 100 mil. EUR, cea mai mare parte urmează să suplinească sumele alocate Fondului de Dezvoltare Regională și Locală, lansat de Guvern în decembrie 2021²⁶. Asta ar însemna o contribuție considerabilă a României la dezvoltarea regiunilor și satelor din Republica Moldova, prin finanțarea unor obiecte sociale și de infrastructură. E vorba de reparația și/sau construcția de grădinițe, școli, sisteme de canalizare, stații de epurare, iluminare stradală și proiecte de

²⁵ <http://drm.gov.ro/w/aprobarea-memorandumului-pentru-negocierea-si-semnarea-acordului-intre-guvernul-romaniei-si-guvernul-republicii-moldova-privind-implementarea-programului-de-asistenta-tehnica-si-financiara/>

²⁶ <https://midr.gov.md/noutati/proiectele-de-dezvoltare-regionala-si-locala-vor-fi-finantate-din-fondul-national-pentru-dezvoltare-regionala-si-locala>

antreprenoriat social. Sunt investiții directe în obiecte de menire socială, care vor ajunge la oamenii din regiuni prin intermediul programului Satul European.

O altă parte din bani vor fi destinați în special pentru proiecte culturale, cum ar fi investițiile în Teatrul Național, Sala cu Orgă și alte incinte culturale, proiecte în domeniul mass-media precum și alte proiecte care vor fi identificate în cadrul negocierilor bilaterale.

Deși, acordul prevede o flexibilitate destul de mare pentru ambele părți, și poate fi modificat prin protocoale adiționale, provocarea majoră rămâne a fi capacitatea de absorbție a mijloacelor disponibile, având în vedere că în cadrul acordului anterior din 2010, Republica Moldova a ratat peste 67 mil. EUR, în același timp reușind să valorifice doar 32 mil. EUR. Acest fapt s-a datorat atât capacității reduse a autorităților centrale și locale de planificare strategică, cât și neîndeplinirii condiționalităților politice de către autoritățile din acea perioadă. Pentru a beneficia de prevederile acordului, Republica Moldova trebuie să respecte câteva condiționalități politice, precum: implementarea pe deplin a obligațiilor asumate în baza Acordului de Asociere încheiat cu Uniunea Europeană; orientarea proiectelor către toți cetățenii Republicii Moldova; consolidarea comunității de limbă, cultură și istorie; sprijinirea consolidării și protejării prezenței investiționale a României în Republica Moldova; cooperarea strânsă cu România în vederea realizării investițiilor durabile de importanță strategică în domeniul energetic, precum și implementarea pe deplin a legislației referitoare la liberalizarea pieței energetice și de asigurare a capacității de distribuție a energiei electrice și a gazelor naturale pe teritoriul Republicii Moldova.

Acest program de asistență tehnică și financiară va avea o contribuție substanțială în dezvoltarea parteneriatului strategic pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. El va intensifica cooperarea dintre România și Republica Moldova, respectiv va accelera procesul de racordare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană prin intermediul României, prin reducerea disparităților economice și sociale. Condiționalitățile politice au drept scop promovarea procesului de reforme în spirit european, dar și creșterea rezilienței Republicii Moldova la factorii destabilizatori.

Componenta Sănătate a Proiectului „Răspuns de Urgență la COVID-19 și Suport pentru Întreprinderile Micro, Mici și Mijlocii”. În situația de urgență privind pandemia de COVID-19, Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei (CEB) s-a angajat să ofere finanțare flexibilă și în timp util pentru consolidarea sistemului de sănătate publică și atenuarea impactului socio-economic al pandemiei. În acest sens, pentru asigurarea unui răspuns eficient și prompt la necesitățile sistemului de sănătate al Republicii Moldova în lupta cu COVID-19, precum și consecințele acestuia, CEB a oferit Guvernului Republicii Moldova un împrumut în valoare de 70 mil. EUR, cu o contribuție de 10% din partea Republicii Moldova, pentru acoperirea costului total al proiectului de 78 mil. EUR. În cadrul acestui proiect, Componentei Sănătate îi revine 40 mil. EUR. Data limită de debursare este 30 iunie 2022, iar perioada de rambursare pentru Componenta Sănătate este de 15 ani. Acordul-cadru de împrumut prevede posibilitatea aplicării ratei fixe și ratei flotante a dobânzii, ce va fi decisă la fiecare tranșă de debursare solicitată, în funcție de condițiile financiare propuse.

Scopul Componentei Sănătate este de a oferi suport Guvernului RM în consolidarea eforturilor sale de a acorda serviciile medicale necesare celor afectați de infecția COVID-19. Banii sunt destinați pentru achiziția, în cadrul procedurilor de urgență, a echipamentelor medicale și materiale consumabile, reabilitarea și transformarea spațiilor/unităților medicale,

mobilizarea de expertiză suplimentară, întru asigurarea măsurilor de răspuns de urgență la COVID-19.

Acordul prevede că de implementarea și supravegherea generală a Componentei Sănătate este responsabil Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale (MSMPS), actualmente Ministerul Sănătății (MS), în calitate de Entitate de implementare a Proiectului, iar rolul de Unitate de implementare, de coordonare a activităților de zi cu zi îi revine Oficiului de Gestionare a Programelor de Asistență Externă (OGP AE). OGP AE este responsabil de efectuarea procurărilor în scopul realizării Componentei Sănătate. Aceste procurări sunt efectuate în baza solicitărilor de bunuri, echipamente, servicii și lucrări necesare, venite din partea MS, și care sunt stabilite în Planul de achiziții aprobat de Grupul de lucru.²⁷

Conform planului de achiziții publice, cei mai mulți bani au fost repartizați pentru procurarea vaccinurilor anti-COVID-19. Pentru implementarea Componentei Sănătate, în trimestrul trei al anului 2021, OGP AE trebuia să achiziționeze generatoare de oxigen, seringi, soluție Natrii chloridum/Sodium chloridum 0,9%, 5 ml, teste rapide de diagnostic Ag SARS-CoV-2 și servicii de comunicare și promovare a procesului de imunizare împotriva COVID-19. Din cauza dificultăților procedurilor de achiziție, dar și a capacității reduse ale funcționarilor publici, procesul de achiziție în cadrul proiectului are loc adesea cu întârzieri. Având în vedere că acordul de împrumut expiră la 30 iunie 2022, există riscul ca pe Componenta Sănătate să nu fie valorificate toate resursele disponibile.

Acordul de finanțare „Contractul de consolidare a statului și rezilienței pentru Republica Moldova”. Acordul semnat pe 15 decembrie 2021, prevede asistență nerambursabilă de 60 mil. EUR, pentru gestionarea crizei energetice. Debursarea a fost efectuată după adoptarea de către Republica Moldova a unui plan amplu de răspuns la criză, care trebuie aplicat în anii următori. În general, programele de sprijin bugetar al UE oferă finanțare nerambursabilă țărilor partenere în schimbul unor progrese în ceea ce privește prioritățile de reformă convenite.

Contractul de consolidare a statului și rezilienței pentru Republica Moldova are menirea să atenueze impactul socio-economic al creșterii prețurilor la gaze, în special asupra grupurilor vulnerabile. De asemenea, el vine să consolideze capacitatea generală a Guvernului de a furniza servicii adaptate acestor grupuri vulnerabile și servicii de bază pentru populație, inclusiv prin sprijinirea redresării socio-economice pe termen lung. Un alt aspect important al acestui acord o reprezintă securitatea energetică și tranziția energetică a Republicii Moldova. Per general, programul va sprijini măsuri de politici specifice pentru a reduce impactul creșterii costurilor energetice asupra cetățenilor, abordând în special povara energetică a celor mai vulnerabili, și va contribui la politicile de stimulare a creșterii economice.

Asistența nerambursabilă a fost oferită ca urmare a prezentării de către Republica Moldova a unui Plan de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022²⁸, aprobat la ședința Guvernului din 13 octombrie 2021, care conține inclusiv acțiuni *dedicate atenuării efectelor crizei gazelor*. Prezentul document a fost elaborat în vederea direcționării resurselor sale spre realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă setate în Programul de guvernare „Moldova vremurilor bune”, precum și angajamentelor internaționale ale Republicii Moldova, în mod special, celor ce derivă din Acordul de Asociere între Republica Moldova și UE.

²⁷ <https://ogpae.gov.md/wp-content/uploads/2021/09/Plan-de-achizitii-WEB.pdf>

²⁸ https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect_2_-_nu_-_368_cs_2021.pdf

Deși Comisia Europeană a calificat acest plan de acțiuni ca unul “ambitios și amplu”, există semne de întrebare cu privire la transparența în procesul de pregătire și consultare a acestuia, având în vedere că documentul nu a fost plasat pe platforma particip.gov.md, și nu este clar dacă au fost organizate consultări pe marginea acestui document. Pentru a asigura o bună gestionarea a fondurilor nerambursabile, guvernul trebuie să asigure o transparență maximă și o comunicare eficientă a instituțiilor implicate în gestionarea fondurilor externe.

Guvernanță, anticorupție și drepturile omului

Acest capitol face o trecere în revistă a principalelor proiecte active de asistență externă care vizează îmbunătățirea procesului de aproximare legală cu Uniunea Europeană – obiectiv de politică internă și externă a țării; de aliniere la standardele europene în ceea ce privește drepturile omului, statul de drept și democrația; precum și ameliorarea e-guvernării prin care se creează o punte de legătură între stat și cetățean prin o administrare eficientă și transparentă a serviciilor publice. Această asistență Republica Moldova o primește de la 3 parteneri externi importanți - Uniunea Europeană, Consiliul Europei și Banca Mondială.

Proiectul „Sprijin pentru dialogul politic structurat, coordonarea implementării Acordului de Asociere și îmbunătățirea procesului de aproximare legală” a fost lansat în iunie 2020 și este finanțat de către Uniunea Europeană pe o durată de cinci ani, până în iunie 2025 cu un buget în valoare de 5 mil. EUR²⁹. Acest proiect vizează în mod direct consolidarea capacităților Guvernului și a instituțiilor de resort în vederea implementării Acordului de Asociere UE-Republica Moldova (AA). Prin acest proiect UE intenționează oferirea de sprijin continuu asupra priorităților, conceptualizarea, formularea și implementarea politicilor, strategiilor și planurilor de acțiune pentru a asigura o bună guvernare, precum și eficacitatea și eficiența procesul de luare a deciziilor guvernamentale – în special în domeniile focale. Principalii parteneri ai proiectului sunt Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, Cancelaria de Stat, Ministerul Economiei și Infrastructurii, Ministerul Finanțelor, Parlamentul Republicii Moldova și alte ministere și agenții de resort.

Proiectul însumează patru componente³⁰: 1. Consolidarea dialogului politic structurat cu societatea civilă și sprijinirea comunicării și a conștientizării cu privire la capitolele AA; 2. Îmbunătățirea mecanismelor de elaborare a politicilor pentru bugetarea adecvată a documentelor strategice, precum și a planurilor de acțiune legate de implementarea AA; 3. Sprijinirea procesului de armonizare a legislației prin furnizarea de expertiză tehnică și consolidarea capacității; 4. dezvoltarea și modernizarea sistemelor informatice din administrațiile publice naționale pentru a sprijini implementarea AA, inclusiv în ceea ce privește securitatea și integritatea. În pofida impactului și restricțiilor impuse de pandemie la demararea proiectului, echipa de implementare a proiectului a reușit să studieze cadrul de reglementare și practicile existente, precum și a elaborat proiecte de rapoarte cuprinzătoare axate pe subiecte precum planificarea implementării Acordului de Asociere, evaluarea implementării AA/ZLSAC, procesul de armonizare legislativă, procesul de consultare publică³¹.

²⁹ <https://webgate.ec.europa.eu/europeaid/online-services/index.cfm?ADSSChck=1518596045504&do=publi.detPUB&searchtype=AS&zgeo=35503&aoret=36539&ccnt=7573877&debpub=&orderby=upd&orderbyad=Desc&nbPubliList=15&page=1&aoref=139112>

³⁰ <https://www.dai.com/our-work/projects/moldova-support-for-structured-policy-dialogue-coordination-of-the-implementation-of-the-association-agreement-and-enhancement-of-the-legal-approximation-process>

³¹ <https://mfa.gov.md/en/content/second-meeting-supervisory-committee-project-support-structured-policy-dialogue-and>

În lunile noiembrie și decembrie 2021 Parlamentului Republicii Moldova a primit asistență în cadrul acestui proiect în forma unei instruirii profesionale cu durata de 2 ani. Astfel a fost elaborat un plan de evaluare a nevoilor de formare și de dezvoltare a capacităților pentru unitățile structurale responsabile de integrarea UE în Parlamentul Republicii Moldova. Raportul a constatat că aproximativ jumătate din personalul Parlamentului are destulă experiență în probleme legate de UE, în timp ce aproximativ o treime din personal nu are experiență importantă în domeniul UE, deoarece au început recent să lucreze. De asemenea, proiectul a pregătit suplimentar, și a convenit cu Secretariatul Parlamentului cu privire la o listă detaliată a activităților de formare și de consolidare a capacităților legate de UE pentru 2022 și 2023, care vor fi incluse în Planul anual de formare al staff-ului Secretariatului Parlamentului pentru 2022. Experții proiectului au pregătit și o notă informativă cu privire la nevoile și la activitățile ulterioare pentru a sprijini parlamentarii în apropierea juridică și în alte chestiuni legate de UE. Printre subiectele identificate se enumeră multe subiecte specifice proiectelor de legislație care sunt acoperite de AA a Republicii Moldova precum: protecția datelor, dreptul vamal, comerțul electronic, protecția mediului și asigurările. De asemenea, sunt incluse și subiecte specifice procesului de asociere al Republicii Moldova cu UE. Două rapoarte de evaluare au fost finalizate și înaintate Parlamentului pentru examinare: 1. Raport de evaluare a proiectului Codului de regulament al Parlamentului în Republica Moldova (înregistrat la 2 noiembrie 2018) și 2. Raport de evaluare a cooperării Parlament-Guvern cu privire la agenda integrării în UE. Primul raport urmărește să ofere recomandări generale și specifice legate de UE cu scopul de a îmbunătăți legislația parlamentară. În acest sens Raportul a recomandat proceduri legate de armonizarea juridică cu UE, supravegherea procesului de asociere cu UE și cooperarea interparlamentară cu UE și statele sale membre. Al doilea Raport care evaluează cadrul legal care definește cooperarea dintre Parlament și Guvern în ceea ce privește integrarea în UE și prezintă o analiză comparativă dintre practicile moldovenești și cele existente în UE, inclusiv abordările existente din statele membre UE. De asemenea Raportul determină provocările specifice cu care se confruntă Republica Moldova în implementarea Acordului de Asociere în ceea ce privește aproximarea juridică și oferă soluții.

Pentru moment proiectul nu este bine cunoscut nici pentru actorii din societatea civilă nici publicului larg. Aceasta pune sub semn de întrebare prima componentă a proiectului – consolidarea unui dialog structurat cu societatea civilă. Informații concrete despre parteneriatul cu societatea civilă lipsește. Acest proiect ar avea de câștigat dacă ar beneficia de o campanie vastă de informare atât din partea UE cât și din partea instituțiilor publice de resort responsabile pentru identificare, planificare și implementare a priorităților de implementare a Acordului de Asociere. Experții care oferă asistență în cadrul acestui proiect sunt externi Republicii Moldova. Luând în considerație că Guvernul și instituțiile de resort vizate de acest proiect sunt marcați de efectele negative a fenomenului „brain drain”, co-optarea conaționalilor moldoveni în calitate de experți din străinătate ar deschide noi oportunități.

Planul de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024. Capitolul Statul de Drept – proiectul este o continuare a eforturilor de aliniere a legislației, instituțiilor și practicii moldovenești la standardele europene în ceea ce privește drepturile omului, statul de drept și democrația și reprezintă un instrument strategic al Consiliul Europei pentru Republica Moldova. Direcțiile Planului sunt bazate pe implementarea planurilor precedente care au acoperit perioadele 2013-2016 și 2017-2020, precum și reiterarea solicitărilor de sprijin din partea autorităților statului. Aceste planuri aveau drept obiectiv principal sprijinirea reformelor democratice în Republica Moldova și aveau în vizor: combaterea corupției, spălarea banilor și finanțarea terorismului, precum și promovarea independenței, transparenței și eficienței

sistemului de justiție, și combaterea discriminării și consolidarea egalității. Acordul de Asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova (AA) și Acordul privind Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) au servit drept puncte de referință pentru elaborarea noului Plan. Astfel acesta include asistență în domeniile reformei acoperite de AA, inclusiv în domenii precum sistemul judiciar și instituțiile anticorupție specializate, egalitatea de gen și libertatea și pluralismul mass-media.

Bugetul total al noului Plan a fost estimat la 13,7 mil. EUR³², dintre care o finanțare în valoare de 2,6 mil. EUR a fost deja asigurată. În același timp implementarea prevederilor Planului va facilita implementarea Agenda 2030 a ONU pentru dezvoltare durabilă și în special a următoarelor Obiective de Dezvoltare Durabilă a Națiunilor Unite (ODD-uri): 1. Obiectivul 3 - privind buna sănătate și bunăstarea, 2. Obiectivul 4 - privind educația de calitate; 3. Obiectivul 5 - privind egalitatea de gen; 4. Obiectivul 10 - privind inegalitățile reduse; 5. Obiectivul 11 - privind orașele și comunitățile durabile; și 6. Obiectivul 16 - privind pacea, justiția și instituțiile puternice.

Prioritățile - cheie a Planului includ: Protecția drepturilor omului, Promovarea drepturilor omului și a demnității, Asigurarea drepturilor sociale, Asigurarea justiției, Consolidarea statului de drept, Contracararea amenințărilor la statul de drept, Consolidarea guvernării democratice și promovarea inovațiilor, Promovarea participării și diversității. Capitolul Statul de drept vizează asigurarea justiției, consolidarea statutului de drept și combaterea amenințărilor la adresa statului de drept și va avea un buget total de 5 933 785 milioane EUR. Planul explică ce fel de eforturi trebuie depuse pentru a asigura un sistem de justiție complet transparent, eficient, independent și responsabil, în conformitate cu recomandările organismelor de monitorizare și consultative ale Consiliului Europei, inclusiv cele emise de Comisia de la Veneția. În domenii conexe, Planul menționează provocări în ceea ce privește punerea în aplicare a noii legislații în domeniul radiodifuziunii precum și guvernanta internetului care nu este reglementată sau supravegheată.

Cea mai mare provocare pentru Republica Moldova totuși este consolidarea statului de drept și combaterea corupției. Pentru a redresa situația este nevoie de a demonstra rezultate sustenabile, cel puțin prin: asigurarea nivelului de punere în aplicare a instrumentelor și metodologiei Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) în activitatea zilnică a instanțelor, evaluarea externă a judecătorilor existenți, creșterea nivelului de încredere în sistemul judiciar la nivelul populației. La subiectul reforma justiției - aceasta trebuie să devină prioritatea numărul zero pentru instituțiile de resort, iar la subiectul lupta anticorupție sunt vizate instituțiile cu competențe în acest domeniu - Procuratura Anticorupție, Centrul Național Anticorupție, Autoritatea Națională de Integritate care funcționează defectuos. Este necesară obținerea finanțării suplimentare din partea partenerilor de dezvoltare pentru punerea în aplicare a acțiunilor prioritare identificate pentru 2021-2024. Pentru aceasta Republica Moldova trebuie să implementeze cu seriozitate reformele prevăzute în acest Plan (alineat la prevederile AA), în prim plan demonstrând o calitate îmbunătățită a justiției și eficiență în combaterea corupției. De asemenea, îmbunătățirea capacităților de combatere a corupției la nivel înalt și de a reforma organismele anticorupție trebuie să fie intersectată și de eforturile autorităților de a dezvolta politici incluzive, transparente și bazate pe dovezi, care să implice societatea civilă, partenerii internaționali și alte părți interesate.

Proiectul de Modernizare a Serviciilor Guvernamentale a fost lansat în iunie 2018, va fi implementat până la sfârșitul lunii iunie 2023 cu sprijinul financiar al Grupului Băncii

³² <https://rm.coe.int/coe-action-plan-leaflet-ro-final-web-2/1680a22a24>

Mondiale în valoare de 22,4 mil. USD³³. Obiectivul general al proiectului, ajuns la jumătatea perioadei de implementare, este de a îmbunătăți accesul, eficiența și calitatea furnizării serviciilor publice ale guvernului Republicii Moldova.

Acest proiect are patru componente³⁴. Prima componentă, Modernizarea Serviciului Administrativ, urmărește să sprijine îmbunătățirea proceselor serviciilor guvernamentale pentru a aborda cerințele administrative excesive, eficiența instituțiilor publice, comunicarea ineficientă și alte deficiențe, creând bariere pentru cetățeni și întreprinderi în accesarea serviciilor administrative ale Guvernului. A doua componentă, Platformă și servicii digitale, urmărește să sprijine digitalizarea serviciilor administrative reprojctate selectate, să completeze și să consolideze o infrastructură comună și mecanisme pentru implementarea rapidă a serviciilor administrative activate de TIC și să introducă standarde de management IT și securitate cibernetică la nivel guvernamental și proceduri. A treia componentă, Implementarea modelului de prestare a serviciilor, sprijină alinierea capacităților instituționale și ale personalului agențiilor guvernamentale cheie cu noul model centrat pe cetățeni și aranjamentele digitale de furnizare a serviciilor administrative, implementate în cadrul Componentelor 1 și 2. A patra componentă, Managementul Proiectului, urmărește finanțarea Unității de Implementare a Proiectului.

Pentru a consolida instituțional centrele de date din sectorul public și a eficientiza administrarea sistemelor informaționale de către guvern, Centrul de Guvernare Electronică a fost reorganizat în Agenția de Guvernare Electronică (www.egov.md), principalul implementator al proiectului. Prin realizarea activităților din acest proiect Agenția vizează atingerea a patru obiective de importanță strategică pentru Guvern pe acest domeniu și anume: modernizarea serviciilor publice prin digitizarea și reingineria lor, eficientizarea guvernării prin schimbul de date între autorități și instituțiile care prestează servicii publice, diversificarea canalelor de acces la serviciile publice și asigurarea securității informației. Până în prezent, Agenția de Guvernare Electronică a realizat cu succes peste 100 produse de e-guvernanta în cadrul a peste 20 inițiative de e-transformare și modernizare a serviciilor publice administrative. Sunt de remarcat câteva realizări în acest sens: MConnect, MPay, MPass, serviciile MLog, Mobile Signature, MCloud și portalurile www.servicii.gov.md și www.date.gov.md.

Principalele provocări în acest sector țin atât de factorul politic cât și de cel uman. În ceea ce privește digitalizarea și transparența serviciilor publice este important să se elimine interferența politică, îndeosebi în sferele economice. Este important ca serviciile digitale precum e-Procurement și Mtender să funcționeze fără erori (de ordin tehnic) în organizarea procesului de procurări publice, astfel se va asigura un proces transparent și corect. Prin considerarea unei politici exhaustive, la nivel de Guvern, cu privire la securitatea conectivității la distanță ar adresa provocările în domeniul securității și conectivității mobile³⁵. Nu în ultimul rând pentru a valorifica beneficiile oferite de acest proiect, este vital să se investească în ridicarea nivelului de conștientizare a utilizatorului cu privire la utilizarea rețelelor nesecurizate și la riscurile cibernetice per general. Acesta poate fi înlăturat prin investirea continuă în campanii de educare și informare precum și acțiuni și eforturi comune ale Agenției, Guvernului, societății civile, dar și sectorului privat. Lipsa rapoartelor de evaluare, interne și externe, accesibile pentru public reprezintă un factor îngrijorător - ultimul raport pe pagina Agenției reflectă informații din anul 2020. În ceea ce privește e-guvernanta aceasta este o provocare sistemică, întrucât pentru crearea unui raport comprehensiv este nevoie de a monitoriza și analiza sisteme de date oferite de analiști

³³ <https://www.egov.md/ro/communication/news/misiunea-bancii-mondiale-evaluat-stadiul-de-modernizare-serviciilor>

³⁴ <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P148537>

³⁵ <https://www.egov.md/ro/transparency/reports/proiectul-modernizarea-serviciilor-guvernamentale-raport-de-progres-semestrial>

de date și statisticieni. Investirea în resurse umane calificate în acest sens și asigurarea stabilității lor în funcții ar oferi oportunități pe termen lung.

Sectoare de mediu și energetic

Acest capitol descrie principalele proiecte de asistență externă în derulare pe domeniul de mediu și cel energetic. Implementarea proiectelor analizate mai jos are drept scop soluționarea unor probleme stringente și structurale care au persistat de-a lungul anilor, și urmăresc în particular:

- asigurarea accesului populației la resurse de apă și modernizarea sistemului de gestionare a deșeurilor (Proiectul securitatea aprovizionării cu apă și sanitație și Proiectul privind deșeurile solide);

- îmbunătățirea eficienței energetice, atât la etapa de aprovizionare, cât și la cea de consum final (Proiectul sistemul termoelectric al municipiului Bălți, Proiectul de îmbunătățire a eficienței sistemului de alimentare centralizată cu energie termică la S.A. Termoelectrica, Proiectul privind eficiența energetică a clădirilor din Moldova);

- diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare cu energie electrică (Proiectul de dezvoltare a sistemului electroenergetic).

Protecția mediului

Republica Moldova se confruntă cu mai multe probleme în domeniul mediului. Spre exemplu, volumul resurselor interne de apă raportate pe cap de locuitor este sub 600 m³, fiind unul din cele mai scăzute nivele comparativ cu alte state europene³⁶. Fondul funciar este expus unor procese avansate de eroziune. Pădurile reprezintă puțin peste 11% din teritoriul țării, iar acest nivel este sub pragul minim necesar pentru asigurarea echilibrului ecologic de 15%³⁷. Gestionarea deficitară a deșeurilor, la fel, poate cauza probleme mediului. Creșterea volumului deșeurilor menajere nu este însoțit de extinderea infrastructurii de depozitare și eliminare a deșeurilor este în regres, iar reutilizarea deșeurilor este încă redusă. În acest context, Republica Moldova nu mai poate aborda problemele prin strategia „pașilor mărunți” și ar trebui să implementeze proiecte de anvergură în domeniul mediului. Deși, Republica Moldova are rezerve și poate eficientiza implementarea politicilor de mediu, suportul extern în promovarea marilor proiecte de mediu este foarte important.

Pentru următorii ani, prin intermediul asistenței financiare externe se preconizează investiții majore în domeniul mediului. Proiectele de asistență externă abordează cele mai stringente probleme: asigurarea accesului populației la resurse de apă și modernizarea sistemului de gestionare a deșeurilor. Astfel, grupul Băncii Mondiale va susține implementarea unui proiect privind aprovizionarea cu apă și sanitație, iar BERD va oferi suport în domeniul gestionării deșeurilor.

Proiectul „Securitatea aprovizionării cu apă și sanitație în Moldova”³⁸. Banca Mondială a aprobat pe 31 ianuarie 2022 finanțarea proiectului „Securitatea aprovizionării cu apă și sanitație în Moldova”. Agenția Austriacă pentru Dezvoltare va cofinanța acest proiect. Obiectivele proiectului constau în: (i) creșterea accesul la alimentarea cu apă gestionată sigur și la sanitație în zonele rurale și orașele selectate pentru a consolida capacitățile de furnizare a

³⁶ Fala, A., Cum asigurăm reziliența agriculturii la schimbările climatice, Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”/Friedrich Ebert Stiftung, 2020, p. 7, disponibil: https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/FES-Rezilienta_agriculturii-ROM.pdf

³⁷ Ibidem, p. 7

³⁸ <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/760601643665383288/moldova-water-security-and-sanitation-project>

serviciilor de alimentare cu apă și canalizarea la nivel național și local; și (ii) crearea condițiilor pentru o reacție promptă și eficientă în cazul producerii crizelor. Scopul proiectului este în conformitate cu țintele ODD și cu obiectivele strategice naționale. Anvelopa financiară a proiectului este constituită din 3 componente: 52,8 mil. USD - finanțare din partea grupului Băncii Mondiale (Asociația Internațională de Dezvoltare); 1,8 mil. USD - cofinanțarea Agenției Austriece de Dezvoltare și 1 mil. USD - contribuție din partea APL-urilor beneficiare.

Proiectul este destul de amplu și constă din mai multe componente:

1. Creșterea accesului la servicii gestionate sigur de apă și sanitație AAC în zonele selectate (46,5 milioane USD):
 - 1.1. Extinderea accesului și calității la serviciile de alimentare cu apă și canalizare (42,5 mil. USD). Această sub-componentă prevede 3 direcții de acțiuni: (i) investiții în sistemul de aprovizionare cu apă prin crearea unei noi rețele de alimentare cu apă în Raionul Râșcani și extinderea rețelei de alimentare cu apă în raionul Cahul și orașul Vulcănești, (ii) investiții în sistemul de canalizare prin construcția unei noi stații de epurare a apei în orașul Soroca și Comrat și (iii) implementarea unui proiect pilot privind asigurarea sanitației în zonele rurale sau pre-urbane;
 - 1.2. Îmbunătățirea facilităților de apă, sanitație și igienă în instituțiile publice (4 mil. USD) ce presupune reabilitarea/construcția conexiunilor de alimentare cu apă la rețelele centralizate sau la sursele existente, conectarea la sistemele de canalizare sau soluții pentru sanitație, cât și reabilitarea/construcția toaletelor în interiorul clădirilor cu facilități adecvate pentru igiena mâinilor;
2. Consolidarea capacităților pentru modernizarea sectorului alimentării cu apă și canalizare (3,9 mil. USD):
 - 2.1. Dezvoltarea instituțională a sectorului (2,4 mil. USD). În cadrul acestei sub-componente vor fi finanțate activități (bunuri și servicii) menite să îmbunătățească capacitățile de planificare, finanțare, aspectele regulatorii, funcțiile de suport pentru monitorizare și sustenabilitate. O activitate importantă din cadrul acestei sub-componente se referă la elaborarea Planului Național de Alimentare cu Apă și Canalizare, care va include un plan de investiții strategice prioritizate;
 - 2.2. Programul de îmbunătățire a performanței operatorilor din cadrul sectorului alimentării cu apă și canalizare (1,5 mil. USD). În această sub-componentă va fi finanțat un program pentru îmbunătățirea capacităților și performanței unui număr selectat de operatori AAC din Moldova (bunuri, servicii, lucrări).
3. Managementul și coordonarea (2,4 mil. USD). Această componentă presupune: procurarea serviciilor de consultanță și bunurilor, achitarea costurilor operaționale pentru a acoperi costul general de gestionare a proiectului;
4. Răspuns cu intervenții de urgență (nu prevede costuri). Această componentă va permite Guvernului Republicii Moldova să solicite Băncii Mondiale realocarea finanțărilor din alte componente ale proiectului pentru a acoperi costurile aferente intervențiilor în cazul producerii situațiilor de urgență.

Un prim risc se referă la asigurarea contribuției de 1 mil. USD din partea APL-urilor beneficiare ale proiectului. Acest cost ar putea reprezenta un efort semnificativ pentru APL, în condițiile bazei impozabile reduse la nivelul local. În aceste condiții, o soluție ar putea fi includerea în cadrul fondurilor dedicate (Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Local și Fondul Național de Mediu) a unor linii bugetare separate care ar prevedea acordarea unei sume ce ar acoperi contribuția financiară a APL-urilor beneficiare din cadrul proiectelor.

O altă provocare majoră se referă la faptul că cea mai mare parte a proiectului este orientată spre reabilitarea infrastructurii, iar pentru menținerea infrastructurii în faza de post-proiect va fi nevoie de ajustat tarifele. În acest sens operatorii (care gestionează rețelele de alimentare cu apă și canalizare) ar trebui să facă public planul de ajustare a tarifelor pe termen mediu (de exemplu pentru următorii 2 ani). Acest exercițiu ar oferi o predictibilitate și pregăti populația și agenții economici de ulterioarele modificări ale tarifului.

Încă o provocare importantă ține de dezvoltarea disproporționată a infrastructurii de alimentare cu apă și canalizare. În Republica Moldova, pe parcursul ultimilor ani, extinderea rețelilor publice de alimentare cu apă nu a fost însoțită de o „lărgire” adecvată a rețelilor publice de canalizare: între 2010 și 2020 lungimea rețelilor de aprovizionare cu apă a crescut cu 81,3%, iar lungimea rețelilor de canalizare s-a majorat doar cu 14,8%. Această discrepanță determină ca în circuitul natural, sub formă de apă epurată, să fie întoarsă doar o parte din apa captată ce a fost utilizată pentru necesitățile umane. Evident că acest fapt creează mai multe probleme: pune o presiune suplimentară asupra resurselor naturale, sporește costurile de tratare a apei și creează riscuri adiționale pentru sănătatea populației. În acest context, politicile în domeniul alimentării cu apă și canalizare trebuie să abordeze într-un mod mult mai echilibrat raportul dintre extinderea rețelilor de canalizare și a celor de alimentare cu apă.

Proiectul privind deșeurile solide din Moldova³⁹. Pe 7 decembrie 2021 BERD a aprobat finanțarea investițiilor ce țin de îmbunătățirea serviciilor de gestionare a deșeurilor solide și crearea sistemului integrat de management al deșeurilor solide în regiuni, în conformitate cu Strategia de gestionare a deșeurilor din Republica Moldova și cu angajamentele Republicii Moldova din Acordului de Asociere cu UE. Proiectul reprezintă un pas important către servicii durabile de gestionare a deșeurilor solide în Moldova și are ca scop: (i) introducerea practicilor durabile de gestionare a deșeurilor prin închiderea depozitelor neconforme existente și crearea infrastructurii aliniate la standardele UE, prin extinderea reciclării și modernizarea depozitelor existente, și (ii) să contribuie la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră prin colectarea și utilizarea gazului de fermentare a deșeurilor.

Astfel, BERD va oferi Republicii Moldova un împrumut suveran de 25 de mil. EUR. Împrumutul va fi acordat în mai multe tranșe. Se preconizează că prima tranșă va fi direcționată spre investirea în Regiunea 5 de gestionare a deșeurilor, care include raioanele Ungheni, Nisporeni și Călărași. Tranșele ulterioare vor fi orientate spre finanțarea altor regiuni de gestionare a deșeurilor care urmează a fi propuse de Guvernul Republicii Moldova și validate prin studii de fezabilitate. Împrumutul de la BERD face parte dintr-un proiect mai mare care presupune cheltuielile capitale totale de circa 103 mil. EUR. Deja, este planificată o finanțare suplimentară de încă 25 mil. EUR ce va fi obținută sub formă de împrumut de la Banca Europeană de Investiții. Restul sumei se preconizează a fi acoperită din granturi de la alți donatori internaționali, dar și din sursele Republicii Moldova.

Principala provocare ține de costul foarte mare a acestui proiect. Din costul total al proiectului de peste 100 mil. EUR, doar jumătate din suma necesară se bazează pe surse identificate (împrumutul aprobat de BERD și împrumutul planificat de la BEI). Se planifică că o mare parte din restul sumei necesare pentru acoperirea costului proiectului, la fel, să fie finanțată din sursele donatorilor externi. Totuși, o asemenea abordare comportă anumite riscuri, pentru că negocierile cu donatorii durează în timp și poate avea rezultate incerte. În acest context,

³⁹ <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/52512.html>

Guvernul Republicii Moldova trebuie să planifice surse proprii pentru acoperirea costului aferent acestui proiect.

La fel ca și în cazul alimentării cu apă și canalizare, pentru menținerea infrastructurii de depozitare ce urmează a fi reabilitată în cadrul acestui proiect va fi necesară reajustarea tarifelor. În acest context, operatorii infrastructurii de depozitare și reutilizare a deșeurilor trebuie să publice un plan de modificare a tarifelor pe termen mediu.

Sectorul energetic

Evoluțiile recente privind criza gazelor și a prețurilor demonstrează încă o dată necesitatea adoptării unor politici ambițioase în domeniul energiei, centrate pe eficiență și securitate energetică. La moment există un angajament politic ferm pentru a impulsiona tranziția la un sector energetic eficient, competitiv și sustenabil care să asigure securitatea aprovizionării cu energie. Cu toate acestea, capacitatea financiară internă a Republicii Moldova pentru realizarea acestor angajamente este limitată. Drept urmare, pentru fortificarea sectorului energetic devine esențial suportul financiar extern. În următorii ani, prin intermediul asistenței financiare externe se preconizează realizarea unor investiții majore orientate spre sporirea (1) eficienței energetice, atât la etapa de aprovizionare, cât și la cea de consum final, și consolidarea (2) securității energetice, prin diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare cu energie electrică.

Sistemul termoelectric al municipiului Bălți – Faza 2⁴⁰. BERD va finanța modernizarea sistemului de încălzire centralizată din orașul Bălți. În acest sens, pe 24 decembrie 2021, între Guvernul Republicii Moldova și BERD a fost semnat Acordul de împrumut pentru realizarea proiectului „Sistemul termoelectric al municipiului Bălți – Faza 2”. Proiectul reprezintă o investiție adițională în sistemul de termoficare din orașul Bălți în cadrul Programului BERD Orașe Verzi. Programul are drept scop susținerea orașelor membre (ale programului) prin identificarea și abordarea problemelor de mediu prin elaborarea unor Planuri de acțiuni și realizarea de investiții ca răspuns la provocările urbane. Noua investiție se bazează pe îmbunătățirile obținute în prima fază a proiectului, finalizată în 2019. Printre rezultatele obținute în prima etapă de implementare a proiectului putem menționa: reducerea consumului de gaze naturale, scăderea emisiilor de CO₂ și îmbunătățirea serviciilor de termoficare.

Costul total al proiectului este de 17 mil. EUR. În acest sens, BERD va acorda un împrumut de 14 mil. EUR, alături de finanțarea din cadrul Fondului Verde pentru Climă de 1 mil. EUR. Împrumutul va fi suplinit de un grant de 2 mil. EUR de la Fondul Parteneriatului pentru Eficiență Energetică și Mediu din Europa de Est. Finanțarea BERD va fi divizată în 2 tranșe:

1. Din prima tranșă de 8,5 mil. EUR va fi finanțată digitalizarea și modernizarea infrastructurii de termoficare din Bălți;
2. Tranșa a doua în sumă de 5,5 mil. EUR va fi orientată spre achitarea datoriilor istorice pentru gaz.

Proiectul va permite introducerea facturării consumatorilor la nivel de apartament în baza consumului real și va optimiza producerea în cogenerare a energiei termice și electrice. De asemenea, Proiectul va contribui și la restabilirea furnizării centralizate de apă caldă, ce a fost întreruptă în urmă cu mai bine de 20 de ani.

⁴⁰ <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/52019.html>

După reabilitarea infrastructurii va fi necesar de asigurat tarife care acoperă costurile activității termocentralei de la Bălți. Evident, că este recomandată informarea publicului despre posibilele modificări de tarife. Totuși, în cazul producerii energiei termice este mult mai dificil de făcut prognoze. La generarea energiei termice se utilizează gaz, iar prețul la gaz este volatil. Totuși, în acest caz, operatorul, ar putea prezenta publicului câteva scenarii de evoluție a tarifului pentru livrarea agentului termic. De exemplu, ar putea fi generate 3 scenarii de evoluție a tarifelor pentru energia termică: un scenariu ce presupune prețuri scăzute la gaz, un alt scenariu ce prevede prețuri constante la gaz și un scenariu pesimist ce implică prețuri mari pentru gaz.

Un proiect strategic pentru Republica Moldova este Proiectul de Dezvoltare a Sistemului Electroenergetic⁴¹ finanțat de Banca Mondială. Proiectul a fost semnat în septembrie 2019, cu durata de implementare până în anul 2024 și prevede alocarea a 61 mil. EUR pentru sporirea capacității și îmbunătățirea fiabilității sistemului de transport al energiei electrice în Moldova. Mai exact, proiectul implică finanțarea a 4 elemente-cheie: (i) construcția liniei electrice aeriene pe direcția Vulcănești - Chișinău (aproximativ 158 km lungime) (ii) modernizarea/extinderea a două substații electrice (iii) consolidarea sistemului de dispecerat și evidență a energiei electrice, care prevede inclusiv consolidarea capacității instituționale ale Î.S. Moldelectrica, dar și construcția unui nou sediu central pentru aceasta (iv) asistență tehnică și managementul proiectului⁴². Acest proiect este unul prioritar pe agenda Guvernului care și-a asumat ca angajament edificarea interconexiunii cu sistemul electroenergetic al României, și se pliază peste obiectivele Strategiei energetice a Republicii Moldova. Realizarea cu succes a proiectului va oferi mai multă independență energetică și va deschide accesul țării la sistemul electric european. Finalitatea proiectului va rezulta într-o piață energetică mai competitivă, una ghidată de preț, și care va elimina constrângerile actuale privind sursele limitate de alimentare cu energie electrică. Proiectul finanțat de BM face parte dintr-un proiect mai larg de interconectare la piața europeană de energie electrică, dar la care BM și respectiv ceilalți parteneri BERD, BEI și UE vor avea contribuții financiare distincte și vor acoperi lucrări diferite.

Din experiența altor proiecte de infrastructură energetică se cunoaște deja că realizarea acestora avansează de regulă foarte lent, depășind mult termenele de executare stabilite inițial. În cazul acestui proiect, termenul prevăzut pentru finalizarea construcției liniei energetice este de 42 de luni, iar pentru modernizarea substației Chișinău - 32 de luni de la semnarea contractelor cu executanții, care a avut loc în noiembrie 2021, și ianuarie 2022, respectiv. Astfel, principala provocare legată de acest proiect ține de realizarea conformă și la termen a lucrărilor propuse. De exemplu, în cazul selectării companiei pentru construcția liniei electrice Vulcănești - Chișinău am asistat deja la un proces lung, care a durat mai mult de un an, nefiind clar care factori au tergiversat procedura de examinare a ofertelor și luare a deciziei. Mai mult ca atât, în jurul procesului de selecție au planat multe speculații în spațiul public asupra integrității companiei desemnate câștigătoare, dar și capacității acesteia de executare calitativă a lucrărilor. Desemnarea companiei câștigătoare a fost admisă în pofida unei oferte care prezenta derogări de la cerințele tehnice din caietul de sarcini⁴³. Deși la semnarea contractului compania s-a angajat să respecte toate cerințele tehnice stabilite inițial de caietul de sarcini, respectând oferta de preț inițial propusă, este esențial de monitorizat acest proces pentru a evita subminarea calității

⁴¹ Proiectul este finanțat prin două linii de credit: (i) cu valoare de 47,9 mil. EUR, maturitatea - anul 2048, anul începerii rambursării 2024, rambursarea se va efectua bianual, principalul rambursat fiind de 1,65% din suma creditului până în 2043, și respectiv 3,65% ulterior (ii) cu valoare de 13,1 mil. EUR, maturitatea -2041, rambursarea va începe în anul 2036, cu întoarcerea a 10% din principal anual. Rata dobânzii 0,33%+ taxa de deservire 0,75%.

⁴² <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P160829>

⁴³ Conferința de presă susținută de Ministrul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale cu privire la contractul de construcție a liniei electrice aeriene pe direcția Vulcănești – Chișinău <https://www.facebook.com/midr.gov.md/videos/322481346375421>

lucrărilor efectuate. Astfel, considerând interesul sporit al societății față de acest proiect, este important asigurarea transparenței privind procesul de executare a lucrărilor. În acest sens, deși conform acordului, unitatea de implementare a proiectului va asigura raportarea trimestrială către creditor (privind construcția și punerea în funcțiune la timp a liniei de transport și a stației, controlul calității și procesarea plăților) este recomandat ca aceste rapoarte să fie disponibile și publicului larg.

O altă provocare indirectă, ce ține de monetizarea beneficiilor acestui proiect se referă la capacitatea Guvernului de a crea o piață energetică transparentă și competitivă, capabilă să se integreze în comerțul regional. Prin urmare Guvernul trebuie să asigure ajustarea și alinierea cadrului legal cu privire la domeniul energetic la acquis-ul comunitar în scopul transpunerii prevederilor UE privind integritatea și transparența pieței angro de energie, consolidarea capacității și independenței regulatorului în domeniul energetic, dar și înlăturarea mai multor constrângeri privind participarea la piața energiei electrice.

În octombrie 2020 a fost semnat un nou contract de împrumut cu Banca Mondială care are drept scop continuarea finanțării proiectului de îmbunătățire a eficienței sistemului de alimentare centralizată cu energie termică, demarat în 2015⁴⁴. Implementarea fazei inițiale a proiectului (2015-2020) a fost evaluată de BM ca una de succes, astfel investițiile efectuate au dus la diminuarea pierderilor de energie termică în rețea, modernizarea infrastructurii de producere și de livrare a energiei termice și a apei calde către consumatori. Datorită progreselor înregistrate în prima etapă, dar și pentru a continua îmbunătățirea calității și eficienței serviciilor de termoficare în mun. Chișinău, creditorul a decis să reia finanțarea proiectului. Faza a II-a a proiectului are un cost total de 92 mil. EUR, prevăzut pentru o perioadă de implementare de 5 ani⁴⁵. Asistența financiară va fi alocată pentru trei componente de bază: (i) optimizarea generării energiei termice și electrice, prin modernizarea/retehnologizarea echipamentelor pentru a spori eficiența centralei electrice de termoficare a S.A. Termoelectrica; (ii) investiții în eficiența energetică a unor clădiri publice și rezidențiale, prin instalarea punctelor termice individuale, reconstrucția sistemelor de distribuție a energiei termice/apei calde menajere prin trecerea de la distribuția verticală la cea orizontală pentru a permite controlul consumului la nivel de apartament; (iii) managementul proiectului, care include suportul pentru Unitatea consolidată pentru implementarea și monitorizarea proiectelor în domeniul energiei (UCIPE) pentru activitățile de gestionare a proiectului și efectuare a auditurilor financiare ale proiectului și S.A. Termoelectrica⁴⁶.

La moment, realizarea acestui proiect, și anume ce ține de reabilitarea blocurilor energetice ale S.A. Termoelectrica (parte a componentei 1) este caracterizată de un grad ridicat de incertitudine și neclaritate. După ce licitația pentru aceste lucrări a fost câștigată de către un consorțiu format din două companii (de fapt fiind și unicul ofertant), a fost luată hotărârea de rezoluțiune a contractului⁴⁷. Hotărârea a fost justificată inclusiv de faptul că compania rusă din cadrul consorțiului se află sub sancțiuni internaționale. Prin urmare, continuarea contractului cu acest consorțiu ar fi creat riscuri de imagine pentru Republica Moldova. Mai mult ca atât, în spațiul public au fost vehiculate și ipoteze privind anumite încălcări în desfășurarea procedurii de licitație și întocmirea caietului de sarcini, ce ar fi creat condiții de favoritism. Luând în considerație că

⁴⁴ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/612701588778844866/pdf/Project-Information-Document-Second-District-Heating-Efficiency-Improvement-Project-P172668.pdf>

⁴⁵ Maturitatea împrumutului este de 30 de ani, inclusiv 5 ani perioada de grație, rata flotantă EURIBOR 6M+ 1,03%

⁴⁶ Se preconizează instalarea punctelor termice individuale la circa 140 de blocuri rezidențiale și instituții publice, reconstruirea sistemului termic de distribuție - la 40 de clădiri și izolarea termică a 7 blocuri rezidențiale

⁴⁷ <https://mepiu.md/rom/noutati/rezolutiunea-contractului-pentru-reconstrucția-unității-nr-2-si-reparația-capitala-a-unității-nr-3>

infrastructura de producere a blocurilor energetice se apropie de sfârșitul duratei vieții operaționale, tergiversarea procesului de realizare a lucrărilor de reconstrucție reprezintă un risc privind stabilitatea livrării energiei termice către consumatori.

Totodată, și pentru celelalte pachete de achiziții din cadrul acestui proiect este necesară respectarea procedurilor de licitație în conformitate cu standardele internaționale și monitorizarea riguroasă a acestora de Banca Mondială pentru a se asigura un proces transparent, echitabil și a se evita riscul delapidării de fonduri.

La sfârșitul anului 2021 a fost aprobată finanțarea pentru Proiectul privind eficiența energetică a clădirilor din Moldova⁴⁸. Anvelopa financiară a acestui proiect este de 75 mil. EUR care va fi asigurată printr-un împrumut de la BERD - de 30 mil. EUR⁴⁹ și unul de la BEI – 30 mil. EUR, și de un grant investițional de 15 mil. EUR oferit prin intermediul Platformei de Investiții pentru Vecinătate a Comisiei Europene. Scopul acestui proiect este să îmbunătățească performanța energetică a clădirilor publice deținute sau aflate în administrarea autorităților publice centrale și locale. Beneficiarii acestui proiect vor fi circa 105 clădiri publice, legate de domeniul social cum ar fi spitale, grădinițe, școli. Proiectul urmărește eficientizarea consumului de energie și reducerea emisiilor de CO₂ prin îmbunătățirea izolației termice a clădirilor, a sistemelor de încălzire și distribuție a energiei termice, sistemelor de iluminat, de ventilație și aer condiționat, și integrării resurselor de energie regenerabilă. Astfel, se estimează că aceste măsuri vor duce la economii anuale de energie de aproximativ 30%, și reducere a emisiilor de CO₂ de circa 11.500 de tone per an. Acesta va fi primul proiect național de așa anvergură ce ține de eficiența energetică în țară, și reprezintă un pas foarte important luând în considerație că fondul imobiliar public este un consumator semnificativ de energie, fiind caracterizat de o infrastructură energetică învechită și ineficientă.

Pe lângă riscul de realizare a achizițiilor publice și a lucrărilor în timp util, care deja a devenit o problemă definitorie în Republica Moldova, una din provocările esențiale ale acestui proiect este atingerea obiectivelor de performanță ce țin de eficiența energetică. Prin urmare, procesul de licitație trebuie însoțit de cerințe și specificații clare, fiind asigurat totodată un proces corect și transparent de verificare și selecție a companiilor care vor realiza lucrările, pentru a se evita riscul obținerii unor rezultate sub nivelurile anticipate. Deoarece proiectul include, de asemenea, înlocuirea unor echipamente cum ar fi cazanele ineficiente, inginerii de proiectare, dar și unitate de implementare a proiectului trebuie să se asigure că noile cazane furnizate sau alte echipamente conexe sunt aliniate la specificațiile UE privind emisiile atmosferice. Astfel, vor fi necesare audituri energetice în timpul fazei de implementare care vor monitoriza și verifica economiile de energie ale fiecărei componente ale proiectului și confirma potențialul de economisire. Totodată, luând în considerație că clădirile beneficiare ale proiectului sunt din domeniul social, este important ca lucrările să fie efectuate în anotimpurile corespunzătoare și în perioadele adecvate ale zilei, pentru a nu perturba procesul de prestare a serviciilor publice.

⁴⁸ <https://www.ebrd.com/ebd-eib-eu-invest-75-million-for-a-more-energy-efficient-moldova>

⁴⁹ Maturitatea împrumuturilor – 2041, perioada de implementare – 2022-2027, anul începerii rambursării – 2027, rata dobânzii pentru împrumutul BERD este de EURIBOR 6M + 1,0%, pentru cel de la BEI rata dobânzii va fi stabilită în momentul debursării tranșelor